

Проф. др Зорица Мршевић

Институт друштвених наука, Београд

КРИМИНОЛОГИЈА ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА

Текст је криминолошка, феноменолошко-етиолошка анализа савременог момента вршњачког насиља у Србији са намером дефинисања његовог места у ширем друштвеном контексту пораста насиља. Како не спада у, данас увелико превазиђену, елитистичку криминолошку анализу тзв. великих тема, већ анализу свакодневних криминалних појава, користи се пре свега аутентичном грађом медијских извештаја у фокусираном периоду од годину дана (јул 2011–јул 2012. године). Циљ текста је представљање чињеница везаних за феномен вршњачког насиља, као што је, на пример, указивање на уочену појаву све млађег узраста извршилаца који су најчешће основци, групно злостављање и повећану бруталност насилних аката, као и забрињавајућу појаву заташкавања насиља од стране школских власти. Откривени случајеви су само врх леденог брега многобројних постојећих а још неоткривених, јер је увек потребно време да се жртва осмели да алармира околину на оно што јој се десило.

Рад садржи и анализу најновијих и најдрастичнијих случајева вршњачког насиља, као и реакције јавности, улогу медија, улогу полиције и других институционалних актера. Иако садржи и анализу могућих типова превентивних мера, он никако не сме да се схвати као позивање на оштро кажњавање. Он, дакле, није никаква хајка типа моралне панике и згражавања над децом која се потуку у школском дворишту, нити има за циљ да „докаже“ да ће се са школских туча неминовно прећи у озбиљан криминалитет, да би се зато оштро реаговало „на време“. На крају се указује на неке примере добрих пракси у Србији које имају превентивно дејство.

Кључне речи: Вршњачко насиље; Школе; Насилне групе; Повећана бруталност; Неопходност превентивних мера.

1. ДИМЕНЗИЈЕ КРШЕЊА ПРАВА ДЕТЕТА ВРШЊАЧКИМ НАСИЉЕМ

Вршњачко насиље је облик физичког или психичког насиља где се малолетници јављају са обе стране сукоба, као учиниоци и жртве, и спада у домен онога што се назива „насиљем свакодневног живота“.¹ Сматра се да је овај вид насиља све присутнији у данашњем друштву, при чему је насиље коме деца прибегавају све немилосрдније и готово га је немогуће избећи у школама, спортским догађајима, игралиштима, компјутерским играоницама.² У периоду од око четири месеца, од 8. децембра, како је Министарство просвете и науке отворило први СОС телефон (0800-200-201) за пријављивање насиља у школама, до почетка априла 2012. године, просветни инспектори забележили су 600 позива³ и то упркос чињеници да су ђаци у том периоду имали један уобичајен и један ванредни распуст (због оштре зиме⁴). Насиље у неким школама је у порасту, у неким другим, пак, вршњачког насиља има мање него протеклих година, али су ексцеси све бруталнији.⁵ Било да је насиље у школама у порасту, било да је у порасту само бруталност насилних ексцеса, држава мора озбиљно да се позабави овим проблемом.⁶ Пажњу скреће и податак о оценама из владања најмлађих ученика, јер је и то показатељ могуће појаве насиља. Наиме, у првом разреду дају се описне оцене за владање, које се крећу у дијапазону од „пристојно и уважава друге“, преко „омета рад на часу“, до „угрожава своју и безбедност других“. Показало се да два месеца од почетка школске 2011/2012. године у једној од централних београдских основних школа која важи као „елитна“, велики број деце због свог понашања улази у друге две категорије, као и да девојчице у проблематичном понашању нимало не заостају за дечацима.⁷

Гласови у ветру, књига Гроздане Олујић која је 2010. добила НИИН-ову награду за роман године,⁸ као значајан сегмент има вршњачко насиље чија је жртва био у детињству Мали Риђи, један од

¹ А. Kleinman, *The violence of everyday life*, Bercley–Los Angeles–London 2006, 226–241.

² С. Етински, *Вршњачко насиље*, необјављен мастер рад, одбрањен 2010, 5.

³ С. Гуцијан, „За три месеца 600 пријава насиља у школама“, *Политика* 3. март 2012.

⁴ Б. К., „Прва велика победа у заједничкој акцији, уведен СОС телефон: Малтретирана деца сада имају кога да позову“, *Press* 9. децембар 2011, 6–7.

⁵ В. Таловић, „Вршњачко насиље све бруталније“, *Вечерње новости* 3. фебруар 2012, 14.

⁶ С. Јанковић, „Вршњачко насиље поприма све суровије облике“, *Народне новине* 21. јануар 2012, 4.

⁷ А. Влаховић, „Мамино чедо, удри га што јаче“, *Press* 28. новембар 2011, 8.

⁸ Г. Олујић, *Гласови у ветру*, Београд 2010.

главних ликова, што указује на уметнички, посредан начин да та појава није скорашњег датума. Можда су данас људи осетљивији на насиље које је баш због тога много видљивије, те да се оно због тога сада много више пријављује и осуђује него раније. А можда су основци данас заиста отворенији у исказивању бруталности и да га има у већем степену.⁹ Порука неких медија да су српске школе „пуне насиља“,¹⁰ уз указивање да је последњи тренутак да се нешто учини како би се томе стало на пут, можда је претерана иако се они по правилу позивају на мишљења просветних стручњака. Ипак, српска јавност је тек после писања медија о разним случајевима малтретирања ученика спознала да је амбијент у неким основним школама прожет насиљем и претњама насиљем, да многи родитељи са децом – или због њих – преживљавају драме, и да је то, у ствари, проблем државе и друштва. Наслови из дневне штампе, ма како шокантни, описују ипак само део насиља којем су изложени ученици у Србији. Само најбруталнији случајеви стижу на новинске ступце, али полицијски подаци говоре да је само у првих осам месеци 2011. године у школама тешко повређено 28 ученика, а лакше чак 209. Забележен је чак и један покушај убиства. Статистика МУП-а говори да годишње у просеку око 5.000 малолетника изврши кривична дела, при чему је сваки седми малолетник млађи од 14 година.¹¹

Степен насиља у школама, како вршњачког, тако и насиља наставника према деци, још увек је алармантан и поред тога што су донети стратешки документи, закони и подзаконски прописи, који садрже јасна и обавезујућа правила, детаљно разрађене активности и дефинисане процедуре које су школе дужне да предузимају.¹² Недавно истраживање показује да је вршњачко насиље израженије у основним него у средњим школама¹³ – чак 88 одсто основаца и 60 одсто средњошколаца наводи да се сретало са насиљем међу ученицима у својој школи.¹⁴ Ипак, остаје чињеница да стручна литература препро-

⁹ И. Мићевић, В. Мијковић, „Основци све насилнији“, *Вечерње новости* 19. новембар 2012, Рубрика: Хроника.

¹⁰ А. Митић, „Звонило је. Починио последњи час за српско школство“, *Press* 14. новембар 2011, Рубрика: Вести дана.

¹¹ М. Симић-Миладиновић, „Талас малолетничког насиља“, *Политика* 13. нов. 2011.

¹² В. Андрић, „Трагом – Истраживање о насиљу у основним и средњим школама у Србији, Ђаци брутални према вршњацима“, Рубрика: Друштво, *Данас* 12. дец. 2011.

¹³ Танјуг, „Највише насиља међу основцима“, *Б92* 10. дец. 2011, Рубрика: Вести.

¹⁴ А. Словић, „Повећан број туча у основним школама, трећаци предњаче“, *Блиц* 29. новембар 2011, 8.

знаје пре свега средње школе као попришта и учесталијих и бруталнијих облика вршњачког насиља.¹⁵

Резултати показују и да 60 одсто ученика сматра да у њиховој школи нису предузете или не знају да ли су предузете превентивне активности на смањењу, сузбијању и искорењивању насиља.¹⁶ Такве активности се, према дечијем искуству, чешће предузимају у средњим (32 одсто) него у основним школама (23 одсто).¹⁷ Око 70 одсто анкетираних ученика каже да њихова школа нема тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања или да не знају да ли такав тим постоји. На питање како деца у случају насиља могу да се обрате тиму за заштиту од насиља, скоро половина испитаника је дала одговоре „никако“, „нико неће да слуша“ или „школа нема тим“.¹⁸ Деца опажају да су мере које школа предузима у случајевима насиља често неодговарајуће или усмерене на минимизирање и прикривање насиља, а врло често се дешава да школа не предузме никакве активности, што има за последицу понављање насиља до његовог ескалирања.¹⁹ До сада прикупљени подаци показују да постоји покушај скривања насиља у школама.²⁰ Насиље се обично скрива у почетној фази,²¹ а и ђаци и родитељи се једнако плаше да о томе говоре, иако је баш тада могуће најуспешније деловати превентивно. Родитељи и деца се, међутим, плаше последица уколико насиље пријаве наставнику или инспекцији.²² Уочена је и необавештеност да се проблеми реше када је већ уочено да насиље постоји.

Уочено је још да школске управе, поједини наставници и ученици имају висок степен толеранције кад је вршњачко насиље у питању, па је и то један од разлога да се насиље не пријављује. Школске туче, ни оне које су избиле спонтано а још мање договорени обрачуни, никако се не смеју сматрати уобичајеним и нормалним делом одрастања, али

¹⁵ *Encyclopedia of Interpersonal violence*, Vol. 2, 626.

¹⁶ Танјуг, „За 20 дана 435 пријава у школама“, *Б92* 28. дец. 2011, Рубрика: Вести.

¹⁷ И. Д., „Препознавање насиља у средњим школама“, *Данас* 22. децембар 2011, Рубрика: Из сата у сат.

¹⁸ Т. Тодоровић, „Дечје вапаје нико није чуо“, *Политика* 29. новембар 2011, 8.

¹⁹ В. Андрић, „Трагом – Истраживање о насиљу у основним и средњим школама у Србији, Ђаци брутални према вршњацима“, *Данас* 12. децембар 2011, Рубрика: Друштво.

²⁰ Ј. Слатинац, „Шест месеци надзора за избацивање ученице кроз прозор“, *Политика* 21. јануар 2012.

²¹ С. Бојевић, „Гужа и разредну“, *Вечерње новости* 16. јануар 2012, 13.

²² А. Влаховић, Љ. Рачић, „Учитељица: Тукли су је, али нису јако“, *Press* 25. октобар 2011, 5.

управо то је један од разлога ћутања од стране школа.²³ Школа чији су ученици осам месеци тукли и злостављали ученика Алексу, имала је видео надзор и редовно батинање овог ученика је снимљено, а ипак је до краја упорно негирано постојање доказа о насиљу.²⁴ Заташкавање случајева насиља није специјалитет српских школа. Велики јаз између искуства ученика, тј. броја виктимизација о којима они сведоче од онога што школа зна и које школа пријављује констатује се и у француским школама.²⁵

2. ОБЛИЦИ КРШЕЊА ПРАВА ДЕТЕТА ВРШЊАЧКИМ НАСИЉЕМ

„Млади туку све до смрти!“²⁶ „Унаказили дечака М. Н. (15)“²⁷ „Секиром напао ученика у школи“²⁸ „Ученик пуцао у учионици“²⁹ „Ученик из Прокупља вршњаку сломио вилицу“³⁰ „Приморали десетогодишњака на орални секс“³¹ „Претукли дечака због јакне“³² „Првак насилник: гурао дете у WC шољу!“³³ „Убијају најчешће ножевима“³⁴ – само су неки наслови из штампе који указују на облике вршњачког насиља у школама.

Вероватно је најдрастичнији пример вршњачког насиља самоубиство Алексе, жртве вишегодишњег вршњачког насиља из Ниша. Он је уједно алармантни пример до каквих последица вршњачко насиље може да доведе ако се благовремено не препозна и ако се адекватно

²³ В. И., „Чачак: Школа није знала за вршњачко насиље“, *Вечерње новости* 28. фебруар 2012, Рубрика: Хроника.

²⁴ Т. Тодоровић, „За смрт 550.000 динара“, *Политика* 24. јул 2012, 24.

²⁵ Е. Дебарбје је 1993. године спровео истраживање у оквиру Европске опсерваторије за насиље у школској средини. Дебарбјеова метода се састоји у фокусирању на жртве насиља уместо на уобичајене починиоце јер се тиме добијају релевантни подаци о јазу између стварног броја и броја пријављених случајева. – М. Филиповић, „Брутална социјализација: Дебарбјеова истраживања насиља у француским школама“, *Социолошки преглед* 3/2011, 339.

²⁶ В. Мијатовић, „Млади туку све до смрти!“²⁶, *Вечерње новости* 8. нов. 2011, 13.

²⁷ Екипа Курира, „Унаказили дечака М. Н. (15)“, *Курир* 7. фебруар 2012, 11.

²⁸ Б. К., „Секиром напао ученика у школи“, *Блиц* 25. мај 2011, 15.

²⁹ Е. В. Н., „Параћин: Ученик пуцао у учионици“, Рубрика: Хроника, *Вечерње новости* 22. октобар 2011.

³⁰ Блиц, „Ученик из Прокупља вршњаку сломио вилицу“, *Блиц* 21. јануар 2012.

³¹ А. Л., „Приморали десетогодишњака на орални секс“, *Блиц* 28. август 2011, 17.

³² Н. Зековић, „Претукли дечака због јакне“, *Press* 28. октобар 2011, 18.

³³ Д. Тадић, „Силеција у Ђорђе Крстић“, првак насилник: гурао ми дете у WC шољу“, *Курир* 10. новембар 2011, 10.

³⁴ Д. Вукосављевић, „Убијају најчешће ножевима“, *Политика* 13. новембар 2011.

не реагује.³⁵ Психички утучен четрнаестогодишњак Алекса Јанковић је, после добијених тешких батина од вршњака, извршио самоубиство 12. маја 2011. године, скоком кроз прозор стана у којем је живео.³⁶ Жалио се претходно родитељима и наставницима у школи, али су његови вапаји да му се помогне и да буде заштићен остајали дуго, чини се предуго, без одговора.³⁷ Када су старији, и у школи и у полицији, очигледно и у породици, схватили да је враг однео шалу, већ је, нажалост, било касно.³⁸ Бивши ученици нишке ОШ „Сретен Младеновић Мика“, који су малтретирали Алексу Јанковића (14), због чега се он убио, толико су агресивни да би се крв следила и много старијима од покојног дечака.³⁹ Оно што је најшокантније је чињеница да је на крају школске године Алекса имао тројку из владања због недисциплине, док су сва петорица ученика за које је тврдио да га малтретирају добили петице! Алексини родитељи су оптужили школу да је штитила насилнике и да није учинила ништа како би га заштитила. Од како су почели да га малтретирају, крајем шестог, почетком седмог разреда, Алекса је био дежурни кривац кад год се нешто деси. Он је све трпео, и због траума које је доживео и насиља родитељи су морали да га воде и код психијатра. Њега школа није заштитила, а насилнике није казнила. После претњи упућених породици Алексе Јанковића, који је извршио самоубиство због вршњачког насиља, полиција у Нишу привела је тројицу малолетника који су признали да су телефоном узнемиравали и претили смрћу и Алексиној млађој сестри. Полиција је заиста брзо реаговала и у року од неколико сати пронашла је починиоце, њих тројицу, од којих је најмлађи чак 2000. годиште.⁴⁰ Испоставило се да је прећено са телефона који је пријављен у комшилуку, две зграде од оне у којој станује девојчица.⁴¹ Остаје питање да ли су се, због нереаговања директорке, психолога, школског полицајца и других у овом случају, делинквенти осилили и постали узор другој деци. Јер, у школи, у којој су сви, до последњег,

³⁵ А. Митић, „Деца се убијају због силеција из школских клупа“, *Press* 16. октобар 2011, Рубрика: Вести дана.

³⁶ А. Митић, Ј. Рачић, „Директорка: Алексу су другови претукли, али само једанпут“, *Press* 7. новембар 2011, 7.

³⁷ А. Митић, „Наш Алекса је скочио у смрт због злостављања у школи“, *Press* 7. новембар 2011, Рубрика: Вести дана.

³⁸ Ј. Рачић, А. Митић, „Школа је могла да помогне малом Алекси“, *Press* 8. новембар 2011, 8.

³⁹ А. Митић, „Шокантни снимци насилника из Ниша“, *Press* 11. новембар 2011, 8.

⁴⁰ А. Митић, „Насилници прете и Алексиној сестри“, *Press* 24. новембар 2011, 9.

⁴¹ А. Митић, А. Влаховић, „Алексина сестра у шоку, очајна и истраумирана“, *Press* 25. новембар 2011, 8.

знали да је Алекса, ученик седмог разреда, под физичком и психичком тортуром вршњака (шесторице дечака и једне девојчице), ништа нису предузимали да му помогну. Тим „нечињењем“, прекршили су Закон о основама система образовања и васпитања и Правилник о протоколу поступања у образовним установама у случају насиља, занемаривања и злостављања. Пресудом Прекршајног суда у Нишу, Основна школа „Сретен Младеновић Мика“ кажњена је са 500.000, а директорка ове образовне установе са 50.000 динара. Казне су изречене због непредузимања мера за спречавање „незапамћеног, вишемесечног и бруталног насиља“ над учеником Алексом Јанковићем, дечаком од 14 година, написано је у образложењу судске одлуке. У нишком Основном суду одавно се води одвојени поступак против групе малолетних особа, садашњих и бивших ђака исте школе, за насиље над Алексом.⁴²

Осим случаја Алекса, који је покренуо јавне дискусије и усмерио пажњу на вршњачко насиље, наводимо и друге случајеве који се срећом нису завршили трагично као Алексин. Али, они својом бруталношћу, беспомоћношћу жртава и неретко континуираним, ни од кога ометаним трајањем, уз покушај заташкавања од стране школа, јасно оцртавају феноменологију ове појаве.

Девојчица Ц. Л. (12) из Суботице четири године је трпела насиље у ОШ „Иван Милутиновић“ и деца су је одбацивала из друштва само због тога што је имала вишак килограма.⁴³ Поједини дечаци из разреда свакодневно су је тукли, понижавали, говорили да је „дебела крмача“, „курва“, добацивали јој „сумо рвачу“, „кечеру“, итд. У другом разреду је добила толике батине да је морала да буде одведена на хирургију. Њен отац каже да, иако је имао обећање директора да ће пријавити полицији, то се није догодило. Дошао је крај другог, а и почетак трећег разреда, а тим је порасло и брутално вређање дечака. Малтретирање се као епидемија раширило и на другу децу. Увреде су учестале као и жалбе родитеља, али се видело да од њих нема никакве користи. Отац девојчице покушао је да заштити своје дете, жалио се школи, полицији, разговарао са родитељима деце, а када ништа није помогло, одлучио је да је испише из те школе и пребаци у другу.

Пребијање петорице малолетника у Темерину металним шипкама и ланцима такође спада у један од најдрастичнијих случајева вршњачког насиља, због чега је против четворице малолетника поднета кривична пријава за насилничко понашање. На томе се и зауставило иако

⁴² Т. Тодоровић, „За смрт 550.000 динара“, *Политика* 24. јул 2012, 24.

⁴³ Т. Алексић, „Газили су ме и звали сумо јер сам буцкаста“, *Press* 8. нов. 2011, 9.

је у петнаесточланој групи нападача, по тврдњама родитеља, било и пунолетних. Догађај је наишао је на оштру осуду челника те општине са више од 30.000 становника, али и мештана, припадника 16 националних заједница.⁴⁴

Тринаестогодишњи дечак, ученик седмог разреда основне школе у Пожаревцу, силовао је свог вршњака.⁴⁵ Тај ученик седмог разреда ОШ „Краљ Александар Први“ силовао је друга за време школског одмора, у гаражи стамбене зграде „бетоњерка“, на око 50 метара од школског дворишта. За овакво дело ученику нападачу не следи кривична казна, јер има мање од 14 година. Родитељи ученика Основне школе „Краљ Александар Први“ у Пожаревцу не крију огорчење због силовања ученика седмог разреда те школе и указују да ће нападути дечак свакодневно морати да среће свог нападача, који је само премештен у друго одељење и смањена му је оцена из владања. Директор школе⁴⁶ Горан Сегер је навео да оба дечака и даље иду редовно у школу и да, у међувремену, није долазило до било каквих свађа или инцидената. Случај сексуалног злостављања дечака у ОШ „Краљ Александар Први“ у Пожаревцу комбинација је бруталног начина одгајања у породици и опште несигурности која се осећа у друштву, а школе морају да почну озбиљније да се баве превенцијом насиља, истичу стручњаци.⁴⁷

Малолетна Т. Б. (11), ученица петог разреда осморазредне школе у Доњем Видову код Параћина, претучена је након завршетка наставе, по изласку из школе. Она је, иначе, штићеница параћинског Центра за социјални рад, одређен јој је старатељ и смештена је у хранитељску породицу у Доњем Видову.⁴⁸ Девојчица се јавила Служби хитне медицинске помоћи, дежурни лекар је о свему обавестио полицију, а она је задржана у болници због здравствених анализа.

Ученик шестог разреда Основне школе „Јожеф Атила“ Г. К. држао је другарицу из одељења З. И. на огради степеништа изнад амфитеатра и претио да ће је бацити са спрата, високог више од чети-

⁴⁴ Љ. Прерадовић, „Темерин: Родитељи претучених траже правду“, *Вечерње новости* 19. септембар 2011, 10.

⁴⁵ Т. Марић, Пожаревац: „Силовао друга из одељења“, *Вечерње новости* 31. јануар 2012, 11.

⁴⁶ М. Вељковић, „Родитељи ћака не крију огорчење“, *Данас* 3. фебруар 2012, 5.

⁴⁷ В. Вучковић, „За силовање друга добио четворку из владања“, *Press* 2. фебруар 2012, 12.

⁴⁸ З. Рашић, „Параћин: Девојчицу тукли школски другови“, *Вечерње новости* 1. фебруар 2012, 16.

ри метра.⁴⁹ Девојчица данима из страха није ишла у школу, а снимак са школских камера за видео-надзор потврдио је њену причу. Отац девојчице тврди да директор није поступио правилно, јер није обавестио просветну инспекцију, нити полицију о инциденту, поготово зато што је малом силецији запређено само казном смањења оцене из владања.⁵⁰

Просветна инспекција установила је да су се родитељи десетогодишње Јасне Живковић, која четири године трпи злостављање⁵¹ у Основној школи „Бора Станковић“, још 2009. године жалили управи школе, иако директорка Здравка Марјановић већ неколико дана у свим изјавама то упорно пориче. Десетогодишња Јасна Живковић, коју поједини ученици из разреда у Основној школи „Бора Станковић“ злостављају већ пуне четири године, не само да није добила подршку и заштиту у школи, већ инспекција сада тврди да девојчицу нико није ни тукао.⁵² Међутим, да су се ђаци иживљавали над другарицом, сведочи снимак који су ученици ове школе направили мобилним телефонима, али их инспекција из неког разлога није узела у обзир.⁵³ Школом круже и бруталнији снимци на којима се наводно види како Јасну злостављају остала деца.⁵⁴

Јелена и мајка причају да је девојчицу прво флашом пуном воде у главу ударио друг из одељења. Дан касније, један ученик шестог разреда гурнуо ју је у школском дворишту, после чега је пала и повредила кичму. Коначно, почетком ове недеље Јелену је трећи ученик, такође шестак, гурнуо низ степенице. Од тада не иде у школу јер јој је лекар препоручио седмодневно мировање.⁵⁵

Осмогодишњи ученик школе на Бањици напао је друга из одељења и покушао да га удави. Трагедију је спречио радник обезбеђења, који је ангажован на захтев Савета родитеља због неколицине пробле-

⁴⁹ А. Лалић, „Бак држао другарицу да виси са другог спрата“, *Блиц* 2. фебруар 2012, 16.

⁵⁰ Л. Оноди, „Хтео да баци другарицу са четири метра“, *Press* 6. фебруар 2012, 10.

⁵¹ Ј. Војновић, „Ђерку нам годинама малтретира друг из одељења, шамара је, убада, гура...“, *Press* 25. април 2012, 11.

⁵² Љ. Рачић, „Инспекција 'утврдила' да Јасну нико није тукао“, *Press* 26. октобар 2011, 9.

⁵³ Љ. Рачић, „Другарице ме туку, везују ми косу за клупу...“, *Press* 24. октобар 2011, 8.

⁵⁴ Љ. Рачић, „Директорка ухваћена у лажи: инспекција пронашла пријаву о злостављању детета“, *Press* 28. октобар 2011, 9.

⁵⁵ С. Стевановић, „Јелену напали три пута за месец дана“, *Press* 18. новембар 2011, 11.

матичне деце у овој школи. Кад год се неко посвађа, тај дечко је увек био ту да пресуђује, а онда и наговара јачег противника да пребије слабијег.⁵⁶

Рахман Омеровић, отац ромског дечака Алије, који је претучен испред Трговачке школе у Земуну, каже да ситуација иде на боље, али и да још није утврђен мотив за напад.⁵⁷

Тројица дечака из одељења су на школском одмору, у школи, „стезали за врат“ ученику и тако му повредили вратне пршљенове. Његова мајка је истакла да други ученици из разреда малтретирају њеног сина од кад је пошао у школу, али да у школи нису ништа предузели да спрече то насиље.⁵⁸

Малтретирање ученице шестог разреда Основне школе „Јован Поповић“ из Чоке завршило се, недавно, потресом мозга. Родитељи и јавност су узнемирени, а сви се питају шта ће предузети руководство школе, али и полиција којој је случај пријављен.⁵⁹

Ученици једне школе открили су нови вид „забаве“, дакако насилне. Они онесвешћују једни друге притиском на одређену тачку на врату, не би ли у пар секунди несвесног стања доживели флешеве и видели филмове који као да трају „читаву вечност“. Буђење је прожето стањем еуфорије, они то у одељењу редовно раде а неки су толико одушевљени постигнутим осећајем да раде то и „по неколико пута дневно“.⁶⁰

У Основној школи „9. октобар“ у Прокупљу група старијих ученика малтретирала је дечака П. К, ученика другог разреда, тако што су га силом свукли, па голог закључали у пољски тоалет, затим му умазали одећу фекалијама и блатом и вукли по том тоалету.⁶¹

У једној београдској основној школи један десетогодишњак, ученик четвртог разреда, сваког дана из забаве премлати по једно дете. Наставници на челу са директором признају да не могу да учине ништа у овом случају. Овај дечак увек истуче макар једно дете. Некада му у помоћ прискочи и брат који иде у осми разред. Насилник поштеди само ученике из свог разреда, али су они, заузврат, принуђени да навијају за њега и не смеју да га пријаве. Један дан сам налетела

⁵⁶ Н. Зековић, „Ђаци у страху од насилника у ОШ 'Филип Филиповић', Давио друга из одељења“, *Press* 14. децембар 2011, 13.

⁵⁷ Д. Б., „Инцидентата мање, али стање 'крчко'“, *Правда* 20. март 2012, 8.

⁵⁸ Бета, „Мучили су ми дете, тужићу школу“, *Б92* 26. феб. 2012, Рубрика: Друштво.

⁵⁹ Н. Колунџија, „Девојчица добила потрес мозга док су је малтретирали вршњаци из школе“, *Блиц* 25. мај 2011, 16.

⁶⁰ К. Живановић, „Онесвешћивање као ђачка игра“, *Данас* 28. децембар 2011, 17.

⁶¹ Бета, „Осмогодишњака скинули голог и малтретирали“, *Бета* 19. јануар 2012.

на стравичан приказ у школском дворишту: док је овај табација тукао једног несрећника из петог разреда, његови другови су гласно навијали, бодрећи га. Све је личило на кориду. Родитељи друге деце су очајни, траже од директора да нешто предузме, али он је немоћан јер му је закон везао руке⁶².

Не треба заборавити жртве других видова насиља, као што је на пример електронско, чије последице могу бити подједнако тешке, а често и болније, него кад је у питању физичко насиље. Насиље међу вршњацима прелази на друштвене мреже и поприма размере епидемије. Поједина деца малтретирају, вређају и исмевају вршњаке, а за то имају на располагању благодети савремене технологије као што су *SMS*, *MMS*, фото и видео клипови или чет. Код ове врсте насиља није само тешко препознати жртву, већ и насилника који су најчешће наизглед добра и послушна деца која не праве проблеме.⁶³

3. УЗРОЦИ ПОЈАВЕ ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА

Узроке вршњачког насиља треба тражити у личности изгредника, али и у друштвеној ситуацији, проблемима у породицама, школама, специфичним углавном субурбаним срединама, што све доводи до несигурности у праве узроке вршњачког насиља.⁶⁴ Иако се ситуација у целом друштву можда може оценити као алармантна, ипак постоје посебно осетљиве средине које се колебају између руралних и градских, као што су приградска насеља, спаваонице, псеудонасеља. То су облици простора који имају формална и (дис)функционална својства. У тим новим, често недовршеним стамбеним насељима у периферним зонама или предграђима, која се кадкад зачињу бесправном изградњом, или пак, „део по део“, са недопустиво великим закашњењима изградње мреже планираних објеката и површина“, урбанизовање тече споро и мучно, уз занемаривање и одлагање изградње пратећих објеката готово у недоглед, у очекивању да ће да наступе нека „боља времена“. Ту улица добија посебан значај као свакодневно место размене информација и самопоказивање, неформално окупљање „друштва са ћошка“ која покушавају да насиљем превазиђу искуство неприпадања, усамљености и разна стања социјалне беспомоћности и

⁶² В. Недељковић, „Деца насилници заштићени као бели медведи“, *Press* 18. октобар 2011, 10.

⁶³ М. Галовић, „Ученици неми пред вршњачким насиљем“, *Политика* 16. јануар 2012, 10.

⁶⁴ Екипа *Press*-а, „Проблеми у породици и несигурност узроци вршњачког насиља“, *Press* 1. фебруар 2012, 6.

изолације.⁶⁵ Сплет узрока који доводе до сваког вида, па и вршњачког насиља веома је замршен. Због тога је препознавање и хватање у коштац са насиљем које их окружује основни кључ.

Чињеница је једино да мало ко или, боље речено, нико не прихвата одговорност.⁶⁶ Родитељи пребацују одговорност на школу,⁶⁷ школа на родитеље, а и једни и други на медије, микро друштвене средине у којима се крећу деца, цело друштво и кризу у којој се оно налази. Весна Јањевић, психолошкиња у школи “20. октобар” из Београда, истиче да је вршњачко насиље у порасту, али да је за то одговорно целокупно друштво.⁶⁸ Има мишљења и да проблем нису злостављана деца, већ размажена и презаштићена деца.⁶⁹ Сви потенцирају агресивност на сваком кораку, говор мржње је присутан, тешко је пронаћи емисију или филм где је комуникација на културном нивоу. Има данас деце и родитеља који се супротстављају правилима школе, барем када је њихово дете у питању, а очекују да та правила важе када је у питању друго дете. Одговор на питање како је могуће да силеције малтретирају вршњаке и да нико не може да их заштити лежи у ширем друштвеном хаосу у коме живимо. Сада су стасале генерације које су одрастале у ненормалним условима.

Као и код других облика насиља, иза деструктивности увек стоји депресија, чиме год да је изазвана.⁷⁰ Свакако да постоје појединци који су девијантни, агресивни или не знају како да другим, ненасилним путем реше конфликте. С друге стране, још је недовољно проучен, а свакако је значајан, утицај вршњачких група, „друштва из краја”, навијачких група и сл. Који год да је узрок, последице су видљиве: туку се обично вршњаци, из истог разреда, али има и обрачуна међу одељењима и школским навијачким групама. Било је пријава и због упада старијих навијача у школе и малтретирања ђака. Јачи се иживљавају над слабијима, ученици старијих разреда често одузимају

⁶⁵ Г. Горуновић, „Концептуални оквири етнолошко-антрополошког проучавања новог насеља у предграђу“, *Проблеми културног идентитета становништва савремене Србије, Етноантрополошки проблеми* (ур. С. Ковач), Београд 2005, 233–237.

⁶⁶ Љ. Рачић, „У школи ће морати да објасне шта су предузели да заштите Јовану“, *Press* 9. децембар 2011, 7.

⁶⁷ В. Илић, „Чачак: Тужба против школе због вршњачког злостављања“, *Вечерње новости* 17. март 2012, Рубрика: Србија.

⁶⁸ Б. Вуковић, „Очеви уче синове насиљу“, *Блиц* 30. јануар 2012, Рубрика: Друштво.

⁶⁹ З. Миливојевић, „Телесно кажњавање као право и дужност родитеља“, *Политика* 9. децембар 2011.

⁷⁰ В. Спасојевић, „Депресија води до самоповређивања“, *Вечерње новости* 5. децембар 2011, 5.

личне ствари, ужину, и сл. млађим ђацима, при том их малтретирају, вербално и физички. Школском климом влада осећај несигурности. Што је већи осећај несигурности, то је већа извесност наступања насиља. Поновљено насиље и мултивиктимизација имају утицај на однос жртве према школи. С повећањем броја виктимизација, интензивира се осећај несигурности, повећава се перципирано насиље и погоршава општи став ученика према школи. Тако је, на пример, констатовано да се код знатног броја ученика француских школа постепено развила снажна одбојност према тој институцији и да се та одбојност претворила временом у праву антишколску или чак и ширу антиинституционалну културу. Поврх тога, школско микронасиље представља сцену пораста нивоа свакодневног угњетавања и са своје стране, увећава неједнакости у друштву, посебно повећавајући неједнакост изледа да се постане жртва.⁷¹

Важно је скренути пажњу на чињеницу да се узрочност не завршава на избијању вршњачког насиља и на школском узрасту. Студија америчких стручњака који се баве насиљем у породици показала је да дечаци који су били агресивни у школи кад одрасту чешће злостављају своје партнерке. Доказано је да је свака четврта жена на неки начин била жртва насиља у породици и да мушкарци који су као деца били силеције чешће злостављају партнерке кад одрасту. Адолесценти у школској средини „вежбају“ свој будући модел понашања, који ће се испољити када одрасту. Зато се у том периоду то мора сузбити, како касније не би било кобних последица.⁷²

4. РОДИТЕЉИ НАСИЛНИКА И ЖРТАВА ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА

Посебно поглавље у анализи вршњачког насиља је улога родитеља. Дете у школу долази са седмогодишњим искуством, ставовима и вредносним оријентацијама које је стекло у кући. У додатку том почетном кућном пртљагу, родитељи стварају насилну децу и кад се некритички опходе према њиховом понашању јер будући насилници развијају склоност ка таквом понашању већ у најнижим разредима.⁷³ Такође, родитељ мора да научи дете да вербално реши конфликт, поготово кад је реч о адолесцентима. Родитељ, поготово отац, у присуству сина не сме да губи контролу, а никако да покаже бес и насиље.

⁷¹ М. Филиповић, 338–341.

⁷² Н. Н., „Стоп насиљу код деце“, *Курир* 23. јун 2011, 24.

⁷³ Б. Вуковић, „Очеви уче синове насиљу“, *Блиц* 30. јан. 2012, Рубрика: Друштво.

Родитељи су у великој мери одговорни за насилничко понашање своје деце, јединствени су просветни радници, психолози и правници. Осим што небригом васпитање деце препуштају улици, често су управо родитељи ти од којих деца науче да буду насилници, сматрају стручњаци.⁷⁴ Неретко ти родитељи некритички бране своју децу, негирају очигледне случајеве насилног понашања своје деце. Уочено је у готово свим школама да понеки родитељи потпуно неосновано бране своју децу. Велики је број случајева кад дете добије укор у школи због недисциплине и насиља, а онда се родитељ жали и тврди да је његово дете невино, иако уопште нема основа за тако нешто.⁷⁵

У свим школама има родитеља који не дозвољавају никакву врсту критике усмерену ка њиховој деци и спремни су да наставнике прогласе кривцима за све. Како објашњавају психолози, педагози и социолози, кад школа и покуша да на време реагује и спречи голобраде насилнике, у њихову заштиту стају родитељи који „не дају на своје дете“ и спремни су да оптуже све друге осим својих синова и кћери. Родитељи мисле да морају да оправдају дететове поступке ако га воле, што је погрешно схватање љубави. Треба да осуђујемо и кажњавамо њихово погрешно понашање. Ако родитељи не знају да направе ту разлику, упадају у замку и постају као „чланови“ банде.⁷⁶ Такође, родитељи деце која су склона злостављању вршњака не долазе на родитељске састанке и не интересују се за понашање своје деце у школи.

Родитељи деце жртава вршњачког насиља често су баш они први „дувачи у пиштаљку“, тј. они који први алармирају наставницима проблем постојања насиља. Наиме, већина позива инспекцији стиже од родитеља. Управо су они, заједно са разредним старешинама, кључне личности у спречавању насиља. Често су у тим својим напорима несхваћени и неуважени, а има и случајева да „узму правду“ у своје руке у немогућности да покрену ма какав институционални заштитни механизам. „Када сам након једног таквог малтретирања одреаговао као отац, опоменуо дечака и повукао га за уши, школа је позвала полицију и ја сам убрзо осуђен за насиље, а у медијима представљен као насилни отац који шамара по школама.“, прича један од родитеља малтретираног детета, Еуген Чех.⁷⁷

⁷⁴ А. Влаховић, „Мамино чедо, удри га што јаче“, *Press* 28. новембар 2011, 8.

⁷⁵ К. Ђорђевић, „Родитељи често не разумеју шта се дешава“, *Политика* 3. новембар 2011.

⁷⁶ „Наше ћерке нису насилнице!“, *Press* 30. новембар 2011, Рубрика: Београдска.

⁷⁷ Ј. Војновић, 11.

У екстремним случајевима, родитељи понекад и сами узимају учешће у тучи на страни своје деце, као у Крушевцу, кад је један физички обрачун између неколико ученика испред средње Машинско-електротехничке школе, уз учешће родитеља двојице ђака, добио епилог у Полицијској управи. Полиција је привремено ухапсила седам од девет учесника туче, од којих су петорица пунолетни, а четворица малолетни.⁷⁸

5. МЕРЕ ПРОТИВ ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА

Ученик основне школе у Србији који премлати школског друга, ошамари наставницу или пљуне теткицу неће због тога бити избачен из школе јер га штити закон. Мали насилник може да ради шта хоће јер за њега не постоји адекватна казна у нашем школском систему. Премештај у другу школу, као „крајња васпитна мера“, могућ је само уз сагласност родитеља, али и друге школе која треба да прихвати да га прими.⁷⁹ Да се са овим проблемом није лако изборити, говоре све чешћи случајеви бруталног понашања основаца који запрепашћују јавност. Радмила Додић, председница Форума београдских основних школа, објашњава да су законом предвиђене мере заштите, пре свега ученика од међувршњачког насиља и од насиља од стране наставника и родитеља, али да се оне не примењују.

Има и оних који наводе да је постојећи закон за заштиту од насиља мртво слово на папиру, јер су за решавање насилног понашања у школама неопходне конкретне акције у које ће бити укључени сви – од родитеља и њихове деце, преко школе, па до локалне самоуправе. Треба казнити родитеље, који морају да одговарају за то што су произвели, можда најбоље новчано.⁸⁰ Ипак треба имати на уму да третирање и кажњавање индивидуалних делинквената може мало помоћи у решавању проблема спречавања делинквентних каријера. Индивидуални третман је суштински неделотворан. Решење је успостављање социјалне организације и друштвене стабилности. Мора се пронаћи начин да се измене они аспекти живота заједнице који пружају оквир за тако девијантно понашање и развитак девијантних каријера.⁸¹

Постоје протоколи којима се на насиље брзо реагује и делује. Постоје одредбе према којима родитељи ученика основних школа,

⁷⁸ Р. Станковић, „Родитељи учествовали у тучи средњошколаца“, *Политика* 7. септембар 2011, 9.

⁷⁹ В. Недељковић, 10.

⁸⁰ Љ. Рачић, А. Митић, „Увести камере и казне за родитеље“, *Press* 9. новембар 2011, 8.

⁸¹ А. Југовић, *Теорија друштвене девијантности*, Београд 2009, 95.

ако су агресивни, формалноправно одговарају за децу и могу да буду кажњени. Законски текст добро штити децу од вршњачког насиља, али је питање колико се примењује. Насиље је само последица бројних фактора. Зато треба доста да се ради на превентиви насиља, едукацијом и обавештавањем ученика, наставника и родитеља о ненасилним методама решавања конфликта, као што су методе ненасилног превлађивања гнева и друге. Постоји цела лепеза поступака који могу да се примене, али у то морају да буду укључени сви сегменти који учествују у васпитно-образовном раду. Ту главну стратегију треба да пружи Министарство просвете, али оно се слабо одазива позивима да даје изјаве и тумачења.

Да се спречи терор појединих ученика, требало би и школском полицајцу увести обавезу да буде у школи, дворишту и околним улицама све док последње дете не напусти установу. Има мишљења да видео-надзор и школски полицајац не могу много да помогну. На пример, школски полицајац не сме дете ништа ни да пита без присуства његових родитеља, а камоли да примени силу, претресе га ради проналажења и одузимања оружја, и сл. Како насиље у школама поприма врло озбиљне размере, за његово спречавање било би потребно да се спроведе низ врло оштрих и конкретних мера. Подхитно би требало камерама „покрити“ све просторије у школи,⁸² вратити униформе како би се сва деца осећала једнако вредним, омогућити СОС телефон, али и обавезно увести прекршајну и новчану одговорност за родитеље деце насилника.⁸³ Сваки случај насиља у школама треба одмах да буде евидентиран, како би се предупредиле још погубније последице проистекле из нереаговања и заташкавања. Потребно је објаснити деци и да пријава насиља није „тужакање“.⁸⁴

Од средине октобра, све што сниме сигурносне камере инсталиране у осам основних школа у Старом граду, слива се у центар за видео надзор полицијске станице у овој општини.⁸⁵ Овакви обједињени системи надгледања, формирано захваљујући сарадњи локалних самоуправа и МУП-а, већ постоје у Земуну, Раковици, Палилули, на Савском венцу и Врачару, а најављено је да ће их добити Звездара и Вождовац. Укупно, видео надзор постоји у двеста београдских основ-

⁸² Б. В., „Свевидећи 'редари' у двеста школа“, *Политика* 16. октобар 2011, Рубрика: Београдска.

⁸³ А. Влаховић, Љ. Рачић, „Зауставимо насиље у школама – уводимо СОС телефон“, *Press* 27. новембар 2011, 4.

⁸⁴ В. Недељковић, „Пријава насиља није тужакање“, *Press* 12. март 2012, 7.

⁸⁵ Д. Милићевић, „Од јесени и видео надзор школа на Старом граду“, *Б2, Блиц* 19. април 2011.

них и средњих школа. Пре него што је систем почео да функционише, дешавало се да се у близини школе окупљају препродавци наркотика. После постављања видео надзора око школа и у њима, они су се повукли у страху од идентификације. Повећана је и саобраћајна безбедност ученика јер возачи више пазе кад знају да могу да буду снимљени. Камере на Савском венцу имају високу резолуцију, домет им је 40 метара, могу да снимају и ноћу и у лошим временским условима. Налазе се у такозваним антивандал кућиштима, која је тешко оштетити. У њима су регулатори температуре, па уређаји могу да раде и на минус 20 и на плус 50 степени. Камере су испред школа постављене на висини од три до пет метара. Унутар школа, има их у ходницима, испред тоалета и на местима скривеним од погледа.

Један од програма превенције школског насиља⁸⁶ који је дао резултате је „Школа без насиља“. Реализација програма „Школа без насиља“ започета је школске 2005/2006. године. Програм спроводи УНИЦЕФ, у сарадњи са Министарством просвете, Министарством здравља, Министарством рада, Саветом за права детета, Заводом за унапређивање образовања и васпитања, а од школске 2008/2009. године и са МУП-ом и Министарством омладине и спорта. У школама у којима се реализује УНИЦЕФ-ов програм „Школа без насиља“, број инцидената, сукоба и конфликта међу децом драстично је смањен, показују истраживања.⁸⁷ У овим установама деца се охрабрују да пријављују насиље. Ученици су у раду са својим вршњацима препознавали и откривали облике насиља, радили на вршњачкој заштити, учили како да се смањи насилно понашање и изгради међусобно поверење. Школе које су добиле УНИЦЕФ-ов сертификат успешно се боре са насиљем у школским клупама. Вршњачка заштита је мера до које се долази када се у мерама превенције идентификују и јачају вршњачке компоненте, заједничке радионице, изложбе, семинари медијације, као и развој ученичких парламената. Има и других примера добрих пракси. После добрих искустава из протекла два циклуса радионица („Нема изговора“ и „Заустави насиље“), Инклузивни покрет покренуо је трећи циклус радионица о родно заснованом насиљу „Нема изговора“. Циљ је подизање нивоа свести младих о питањима пола, рода и родно заснованог насиља на територији Београда.⁸⁸

⁸⁶ К. Ђорђевић, „Превентива једино решење за децу силеције“, *Политика* 19. фебруар 2012, Рубрика: Друштво.

⁸⁷ Б. Кашански, Н. Чалуковић, „Министарство просвете и *Press*: Заједно против насиља“, *Press* 17. новембар 2011, 4.

⁸⁸ М. Васић, „Позив за учешће на пројекту „Нема изговора“, Инклузивни покрет.

Једна од интересантних мера је усмеравање агресивности и деструктивне енергије у правцу креативних, заједничких активности. Тако су средњошколци, чланови школских драмских секција из Економско-трговачке школе из Сопота и Средње школе Гроцка у јесен 2011. године активно учествовали у наставку пројекта „Препознавање насиља“ и допринели подизању свести младих да препознају и одбаце свако насиље као неприхватљиво понашање у друштву. Ученици су као наставак у свечаној сали Средње школе Гроцка и у свечаној сали Економско-трговачке школе у Сопоту извели кратке драмске импровизације на тему насиља у друштву од породице, преко школе до медија и тиме инспирисали јавни разговор.⁸⁹

6. ЗАКЉУЧАК

Иако у свету постоји тенденција спуштања границе кривичне одговорности под утицајем појаве све млађих починилаца кривичних дела и случајева бруталних злочина за које су одговорни десетогодишњаци, сматрамо да је 14 година још увек адекватна граница за наше услове. Иако извештаји о појединим случајевима вршњачког насиља забрињавају, неопходан је рационалан приступ. Не треба тражити примену неких драстичних мера, већ је много важније уложити више енергије и напора у превенцију насиља уопште, посебно малолетничког.⁹⁰

Превентива је несумњиво једно од ефикасних, ако не и једино, решење за децу силеције.⁹¹ Иако још увек постоји неверица у видео надзор и често се истиче да камере не помажу, пракса је показала супротно. На решавању проблема треба радити пре него што се било шта деси, на пример на систему вредности који је поремећен. Ту могу да помогну разговори, заједничке активности са дететом у којима учествују и одрасли и деца, у школи или код куће.⁹² Децу много контролишу и проверавају шта су и да ли су нешто урадили, али мало се са њима разговара и заједнички учествује у активностима. Деца су прилично сама током одрастања, а она не могу сама без одраслих, чак ни

⁸⁹ М. Д. М., „Конференција 'Мрежа школа без насиља', Истражити сваки случај вршњачког насиља“, *Данас* 29. новембар 2011, 6.

⁹⁰ В. Мијатовић, 13.

⁹¹ К. Ђорђевић, „Превентива једино решење за децу силеције“, *Политика* 19. фебруар 2012, Рубрика: Друштво.

⁹² Д. Коруга, *Шта је данас било у школи?*, Приручник за родитеље, Београд 2008, 16.

онда када је све идеално.⁹³ И да не би све поменуто остало само на папиру, сви морају да буду укључени да би то добро функционисало – запослени у школи, родитељи, ученички парламент, локална самоуправа, центри за социјални рад, и сви који могу превентивно да делују и открију потенцијални проблем.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. А. Л., „Приморали десетогодишњака на орални секс“, *Блиц* 28. јул 2011, <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/268507/Primorali-desetogodisnj-aka-na-oralni-seks>;
2. Алексић, Т., „Газили су ме и звали сумо јер сам буцкаста“, *Press* 8. новембар 2011;
3. Андрић, В., „Трагом – Истраживање о насиљу у основним и средњим школама у Србији, Ђаци брутални према вршњацима“, *Данас* 12. децембар 2011, Рубрика: Друштво;
4. Б. В., „Сведоци 'редари' у двеста школа“, *Политика* 16. октобар 2011, Рубрика: Београдска;
5. Б. К., „Прва велика победа у заједничкој акцији, уведен СОС телефон: Малтретирана деца сада имају кога да позову“, *Press* 9. децембар 2011;
6. Б. К., „Секиром напао ученика у школи“, *Блиц* 25. мај 2011;
7. Бета, „Мучили су ми дете, тужићу школу“, *Б92* 26. фебруар 2012, Рубрика: Друштво;
8. Бета, „Осмогодишњака скинули голог и малтретирани“, *Бета* 19. јануар 2012;
9. Блиц, „Ученик из Прокупља вршњаку сломио вилицу“, *Блиц* 21. јануар 2012, <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/302626/Ucenik-iz-Prokuplja-vrsnjaku-slomio-vilicu>;
10. Бојевић, С., „Тужи и разредну“, *Вечерње новости* 16. јануар 2012;
11. В. И., „Чачак: Школа није знала за вршњачко насиље“, *Вечерње новости* 28. фебруар 2012, Рубрика: Хроника;
12. Васић, Мирјана, „Позив за учешће на пројекту 'Нема изговора'“, Инклузивни покрет, www.inkluzivnipokret.org;
13. Вељковић, Мирјана, „Родитељи ђака не крију огорчење“, *Данас* 3. фебруар 2012;
14. Влаховић, Ана, „Мамино чедо, удри га што јаче“, *Press* 28. новембар 2011;
15. Влаховић, Ана, Рачић, Љубинка, „Зауставимо насиље у школама – уводимо СОС телефон“, *Press* 27. новембар 2011;

⁹³ Д. Минић, „Сваки четврти ђак систематски малтретиран“, *Политика* 13. новембар 2011.

16. Влаховић, Ана, Рачић, Љубинка, „Учитељица: Тукли су је, али нису јако“, *Press* 25. октобар 2011;
17. Војновић, Јована, „Ћерку нам годинама малтретира друг из одељења, шамара је, убада, гура...“, *Press* 25. април 2012;
18. Вуковић, Борис, „Очеви уче синове насиљу“, *Блиц* 30. јануар 2012, Рубрика: Друштво;
19. Вукосављевић, Данијела, „Убијају најчешће ножевима“, *Политика* 13. новембар 2011, <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/talas-maloletnickog-nasilja/Ubijaju-najcesce-nozevima.sr.html>;
20. Вучковић, Вишња, „За силовање друга добио четворку из владања“, *Press* 2. фебруар 2012;
21. Галовић, М., „Ученици неми пред вршњачким насиљем“, *Политика* 16. јануар 2012;
22. Горуновић, Гордана, „Концептуални оквири етнолошко-антрополошког проучавања новог насеља у предграђу“, *Проблеми културног идентитета становништва савремене Србије, ЕтноАнтрополошки проблеми* (ур. С. Ковач), Филозофски факултет у Београду, Одељење за етнологију и антропологију, Београд 2005;
23. Гуцијан, Сандра, „За три месеца 600 пријава насиља у школама“, *Политика*, <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Za-tri-meseca-600-prijava-nasilja-u-skolama.sr.html>;
24. Д. Б., „Инцидентата мање, али стање 'крчко'“, *Правда* 20. март 2012;
25. Ђорђевић, Катарина, „Превентива једино решење за децу силеције“, *Политика* 19. фебруар 2012, Рубрика: Друштво;
26. Ђорђевић, Катарина, „Родитељи често не разумеју шта се дешава“, *Политика* 3. новембар 2011, <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/talas-maloletnickog-nasilja/Roditelji-cesto-ne-razumeju-sta-se-desava.sr.html>;
27. Е. В. Н., „Параћин: Ученик пуцао у учионици“, Рубрика: Хроника, *Вечерње новости* 22. октобар 2011;
28. *Encyclopedia of Interpersonal Violence*, Vol. 2, (ed. С. Renzetti, J. Edlson), Sage, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore 2008;
29. Екипа *Press*-а, „Проблеми у породици и несигурност узроци вршњачког насиља“, *Press* 1. фебруар 2012;
30. Екипа *Курира*, „Унаказили дечака М. Н. (15)“, *Курир* 7. фебруар 2012;
31. Етински, Соња, *Вршњачко насиље*, мастер рад, Факултет за европске правно-политичке студије, Нови Сад 2010;
32. Живановић, К., „Онесвешћивање као ђачка игра“, *Данас* 28. децембар 2011;
33. Зековић, Н., „Ђаци у страху од насилника у ОШ 'Филип Филипови', Давио друга из одељења“, *Press* 14. децембар 2011;
34. Зековић, Н., „Претукли дечака због јакне“, *Press* 28. октобар 2011;
35. И. Д., „Препознавање насиља у средњим школама“, *Данас* 22. децембар 2011, Рубрика: Из сата у сат;

36. Илић, В., „Чачак: Тужба против школе због вршњачког злостављања“, *Вечерње новости* 17. март 2012, Рубрика: Србија;
37. Јанковић, С., „Вршњачко насиље поприма све суровије облике“, *Народне новине* 21. јануар 2012;
38. Југовић, Александар, *Теорија друштвене девијантности*, Службени гласник, Београд 2009;
39. Кашански, Борко, Чалуковић, Ненад, „Министарство просвете и Press – Заједно против насиља“, *Press* 17. новембар 2011;
40. Kleinman, Artur, “The Violence of Everyday Life“, *Violence and Subjectivity* (eds. Kleinman, Ramphele, Reynolds), University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London 2006;
41. Колунџија, Н., „Девојчица добила потрес мозга док су је малтретирани вршњаци из школе“, *Блиц* 25. мај 2011;
42. Коруга, Драгана *et al.*, *Шта је данас било у школи? – Приручник за родитеље*, УНИЦЕФ Београд 2008, http://www.unicef.org/serbia/-Pri-rucnik_za_roditeље_Skola_bez_nasilja.pdf;
43. Лалић, Ана, „Ђак држао другарицу да виси са другог спрата“, *Блиц* 2. фебруар 2012;
44. М. Д. М., „Конференција ’Мрежа школа без насиља’, Истражити сваки случај вршњачког насиља“, *Данас* 29. новембар 2011;
45. Марић, Т., „Пожаревац: Силована друга из одељења“, *Вечерње новости* 31. јануар 2012;
46. Мијатовић, В., „Млади туку све до смрти!“, *Вечерње новости* 8. новембар 2011;
47. Миливојевић, Зоран, „Телесно кажњавање као право и дужност родитеља“, *Политика* 9. децембар 2011, <http://www.politika.rs/rubrike/Sta-da-se-radi/Telesno-kaznjavanje-ka-о-pravo-i-duznost-rodite-lja.sr.html>;
48. Милићевић, Душан, „Од јесени и видео надзор школа на Старом граду“, *Б2, Блиц* 19. април 2011;
49. Милић, Драгутин, „Сваки четврти ђак систематски малтретиран“, *Политика* 13. новембар 2011, <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/talas-maloletnickog-nasilja/Svaki-cetvrti-djak-sistematski-maltretiran.sr.html>;
50. Митић, Ана, „Деца се убијају због силеција из школских клупа“, *Press* 16. октобар 2011, Рубрика: Вести дана;
51. Митић, Ана, „Звонило је. Починио последњи час за српско школство“, *Press* 14. новембар 2011, Рубрика: Вести дана;
52. Митић, Ана, „Насилници прете и Алексиној сестри“, *Press* 24. новембар 2011;
53. Митић, Ана, „Наш Алекса је скочио у смрт због злостављања у школи“, *Press* 7. новембар 2011, Рубрика: Вести дана;
54. Митић, Ана, „Шокантни снимци насилника из Ниша“, *Press* 11. новембар 2011;

55. Митић, Ана, Влаховић, Ана, „Алексина сестра у шоку, очајна и истраумирана“, *Press* 25. новембар 2011;
56. Митић, Ана, Рачић, Љубинка, „Директорка: Алексу су другови претукли, али само једанпут“, *Press* 7. новембар 2011;
57. Мићевић, И., Мијатовић В., „Основци све насилнији“, *Вечерње новости* 19. новембар 2012, Рубрика: Хроника;
58. „Наше ћерке нису насилнице!“, *Press* 30. новембар 2011, Рубрика: Београдска;
59. Н. Н., „Стоп насиљу код деце“, *Курир* 23. јун 2011;
60. Недељковић, Виолета, „Деца насилници заштићени као бели медведи“, *Press* 18. октобар 2011;
61. Недељковић, Виолета, „Пријава насиља није тужакање“, *Press* 12. март 2012;
62. Олујић, Гроздана, *Гласови у ветру*, Српска књижевна задруга, Београд 2010;
63. Оноди, Лариса, „Хтео да баца другарицу са четири метра“, *Press* 6. фебруар 2012;
64. Прерадовић, Љ., „Темерин: Родитељи претучених траже правду“, *Вечерње новости* 19. септембар 2011;
65. Рачић, Љубинка, „Директорка ухваћена у лажи: инспекција пронашла пријаву о злостављању детета“, *Press* 28. октобар 2011;
66. Рачић, Љубинка, „Другарице ме туку, везују ми косу за клупу...“, *Press* 24. октобар 2011;
67. Рачић, Љубинка, „Инспекција ’утврдила’ да Јасну нико није тукао“, *Press* 26. октобар 2011;
68. Рачић, Љубинка, „У школи ће морати да објасне шта су предузели да заштите Јовану“, *Press* 9. децембар 2011;
69. Рачић, Љубинка, Митић, Ана, „Увести камере и казне за родитеље“, *Press* 9. новембар 2011;
70. Рачић, Љубинка, Митић, Ана, „Школа је могла да помогне малом Алекси“, *Press* 8. новембар 2011;
71. Рашић, З., „Параћин: Девојчицу тукли школски другови“, *Вечерње новости* 1. фебруар 2012;
72. Симић-Миладиновић, Миленија, „Талас малолтничког насиља“, *Политика* 13. новембар 2011, <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/talas-maloletnickog-nasilja/Likuse-se-tuku-kao-muskarci.sr.html>;
73. Slatinac, J., „Šest meseci nadzora za izbacivanje učenice kroz prozor“, *Politika* 21. јануар 2012, <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Sest-meseci-nadzora-za-izbacivanje-ucenice-kroz-prozor.sr.html>;
74. Словић, Ана, „Повећан број туча у основним школама, трећаци предњаче“, *Блиц* 29. новембар 2011;
75. Спасојевић, В. Ц., „Депресија води до самоповређивања“, *Вечерње новости* 5. децембар 2011;
76. Станковић, Р., „Родитељи учествовали у тучи средњошколаца“, *Политика* 7. септембар 2011;

77. Стевановић, Слађана, „Јелену напали три пута за месец дана“, *Press* 18. новембар 2011;
78. Тадић, Дијана, „Силеција у 'Ђорђе Крстић', првак насилниик: гурао ми дете у WC шољу!“ *Курир* 10. новембар 2011;
79. Таловић, В., „Вршњачко насиље све бруталније“, *Вечерње новости* 3. фебруар 2012;
80. Тањуг, „За 20 дана 435 пријава у школама“, *Б92* 28. децембар 2011, Рубрика: Вести;
81. Тањуг, „Највише насиља међу основцима“, *Б92* 10. децембар 2011, Рубрика: Вести;
82. Годоровић, Т., „Дечје вапаје нико није чуо“, *Политика* 29. новембар 2011;
83. Годоровић, Тома, „За смрт 550.000 динара“, *Политика* 24. јули 2012;
84. Филиповић, Мирко, „Брутална социјализација: Дебарбјеова истраживања насиља у француским школама“, *Социолошки преглед* 3/2011.

Professor Zorica Mršević, LL.D.

Institute of Social Sciences, Belgrade

CRIMINOLOGY OF PEER VIOLENCE

Summary

The article presents criminological analysis of peer violence occurred in primary and secondary schools of contemporary Serbia. The intention was to define its place and role in wider social context characterized by violence increase. It should be mentioned that the used methodology does not belong to highly overcome elite criminological analysis of so-called big topic, but instead, rather to criminological analysis of ordinary, everyday crime types. Because of that, it uses methodology based mostly on high quality media reports of the one year period in focus (July 2011 – July 2012). The main aim was to present the essential characteristics of peer violence committed in schools. There are shown cases evidencing tendency of younger age of the perpetrators who are pupils of primary schools, frequent cases of abuses committed by groups, increase of brutality of committed violence, all followed by a worrisome hushing up of such cases by school authorities. Victims usually need time and courage to alarm the surroundings on what's happened to them, many of them never reach the point to do so. Therefore the revealed cases are probably, just peaks of ice bergs because there are much more of the hidden, not yet reported ones. The author presents the analysis of the newest and the most drastic cases of

the peer violence as well as reactions of schools, parents, media, police, and other institutional actors.

There are recorded the whole gamut of the peer violence types, from violence threats, calling offensive names, gossiping, boycotting, diminishing, to open physical and sexual violence, including use of fire arms and rape in schools. Peer violence happens always, and it certainly is not the invention of modern times, but contemporary peer violence is more danger because of the noticed increase in brutality. Particularly worrisome is continued violence against one child usually committed by a whole group of other children, usually the good ones (meaning, children from so-called good and influential families). That particular type of violence is in increase and and the victims are usually helpless children who are weak, lonely, isolated, sometimes with some disabilities or disadvantaged by some other reasons. Although from both sides of peer violence cases are children, the article provides evidences on obvious responsibility of adults, or from perpetrators' either victim' families and school authorities usually reluctant to admit violence cases. Moreover, adults and their behavior, relations and bringing up methods are identified as the framework of the peer violence if not its direct causes.

The author aimed also to stress peer violence in schools as the very serious problem, since violence which happens in child's age usually results in serious, long lasting consequences. Sometimes, the effects are even tragic, as illustrated by the mentioned case of suicide of one of the victims of continued peer violence. Therefore, the author critically analysed the measures used against peer violence, the good and the bad ones, the efficient and not so efficient ones, craving to indentify the right and the most adequate ones. Prevention and sanctions, used borh in clusters seem as adequate in combat of social deviant, dangerous violent behavior of juvenile offenders.

But in spite of the fact that the text presents the analysis of the various possible types of preventions and sanctions, it is not the appeal to harsher punishment and it certainly should not be understood as such. There is not the place for any kind of “witch hunt”, moral panic, or deep shock caused by children's fights in school yards. The aim was not to evidence how school fights one day will inevitably become organized crime beacuse of today's lack of proper reaction in due time. The article is concluded by presenting models of good practices implemented in some school in Serbia with appeal to be more used in other schools.

Key words: *Peer violence in Serbia; Schools; Violent groups of pupils; Increase in brutality; Responsibility of adults; Parents; School authorities; Prevention measures in combat peer violence; Sanctions.*